

Ajankohtaiselonteon toimijuus mediateksteissä

Valtioneuvoston, ministeriöiden ja muiden julkista valtaa käyttävien instituutioiden työskentely on pitkälti tekstityötä. Prosessit ovat usein hitaita, ja käytännössä niiden sisältämä toiminta on tekstien kirjoittamista ja lukemista sekä tekstien liikkettä taholta toiselle. Prosessien tuloksena syntyvät yksittäiset tekstidokumentit heittävätkin harvemmin tiedotusvälineissä tai laajemmin julkisessa keskustelussa suurta huomiota, ja usein ne jäävät myös kansalaisille etäisiksi. Tekstien näkyvyyden kannalta kiinnostava olikin jäsenyyden hakuprosessi Pohjois-Atlantin liittoon eli sotilasliitto Natoon, sillä hakuprosessiin kytkeytyvät yksittäiset tekstit ovat saaneet painoarvoa myös uutisoinnissa ja laajemmin julkisessa keskustelussa. Suomen Nato-jäsenyyden hakemiseen johtaneen tapahtumaketjun ytimessä on tekstiketju, jossa yksi, tiettyä lajia edustanut teksti on johtanut toisen syntyyn (ks. Fairclough 2003: 30–32; Solin 2006: 85–87). Yksi jäsenyysprosessissa näkyvä ja keskeinen tekstidokumentti oli *Ajankohtaiselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta* (Valtioneuvosto 2022).

Jäsenyysprosessin etenemistä koskevassa uutisoinnissa selontekoa käsiteltiin vaikutusvaltaisena toimijana ja arvovaltaisena osallistujana turvallisuuspoliittiseen keskusteluun. Tässä havaintokirjoituksessa tarkastelemme sitä, miten kielelliset valinnat rakentavat mediassa toimijuutta tälle tekstiartefaktille. Käytämme aineistona mediatekstejä, jotka ovat peräisin Yleisradion (Yle) sekä eri mediakonserneja edustavien Helsingin Sanomien (HS) ja Iltalehden (IL) verkkosivuilta.¹ Rajasimme aineiston selonteon

julkaisupäivänä 13.4.2022 julkaistuihin juttuihin. Tekstit edustavat erilaisia tekstilajeja: valtaosa teksteistä on luokiteltavissa uutisiksi, mutta mukana on myös analyysitekstejä sekä mielipiteellistä journalistista genreä edustava pääkirjoitus. Tekstejä on yhteensä 22, joista seitsemän on julkaistu Ylen verkkosivuilla, kahdeksan *Helsingin Sanomissa* ja seitsemän *Iltalehdessä*.

Yhteiskunnallinen tausta

Venäjä aloitti täysimittaisen hyökkäyssodan Ukrainassa 24. helmikuuta 2022, mikä muutti äkillisesti Suomen turvallisuusympäristöä ja keikautti kansalaisten enemmistön pikavauhtia Naton kannattajiksi. Nato-kannatuksen lukemia seurattiin tiiviisti medioissa mielipidemittausten kautta, ja pian Ukrainan sodan seuraamiseen Suomen näkökulmasta kytkeytyi keskustelu mahdollisesta Nato-jäsenyydestä ja sen edellyttämistä poliittisista prosesseista. Nato-jäsenyyden hakeminen nähtiin erittäin merkittävänä muutoksena Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjassa, jolle sotilaallinen liittoutumattomuus oli pitkään ollut keskeistä. Poliittinen johto olikin sodan alkuvaiheina enimmäkseen varovainen ottamaan kantaa mahdolliseen jäsenyyteen ja painotti perusteellisen selvittämisen ja keskustelun tarvetta. Poliitikko ja yhteiskunnallinen kommentaattori toisensa jälkeen peräänkuulutti rauhallista (mutta viivyttämätöntä) harkintaa. Tällaista analyttistä harkintaa ajankohtaiselonteko valtion virallisena asiakirjana

1. Aineiston keruussa on hyödynnetty verkon ja edellä mainittujen medioiden omia hakupal-

veluja. Hakuehdoksi on määritelty ”selonte*”, ja lopulliseen aineistoon on valittu tekstit, jotka keskittyvät selonteon käsittelyyn.

edustaakin. Selontekoa ennakoitiin kärkevämmin, ja medioissa valmisteltiin yleisöä ottamaan se vastaan esimerkiksi perustelemalla sen merkitystä mahdollisen jäsenyyssprosessin ja yleisemmin turvallisuuspoliittisen keskustelun kannalta.

Keskiviikkona 13.4.2022 julkaistiin pdf-dokumenttina teksti nimeltä *Ajan-kohtaiselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta*. Valtioneuvoston verkkosivuilta löytyvä 49-sivuinen tekstiedosto päätyi valtakunnalliseksi uutisaiheeksi, ja sen sanamuotoja tavattiin eri medioissa tarkkaan. Selonteko on diskursiivisen näkökulmasta kiinnostava tapaus monesta syystä. Selonteko edustaa selkeästi niin sanottua aaneloskulttuuria (ks. Heikkinen 2000a: 201; myös Herneaho 2022: 164), ja tekstin ulkoinen olemus on keskeinen elementti tekstin toimijuuden ja vallan rakentumisessa: teksti jäsentyy A4-formaatin varaan ja noudattaa rakenteeltaan ja asettelultaan virallisten asiatekstien käytänteitä esimerkiksi sisällysluettelon ja otsikkohierarkioiden osalta (ks. Heikkinen 2000b: 99). Teksti sai mediassa keskeisen roolin toimijana turvallisuuspoliittisessa päätöksenteossa ja keskustelussa, ja tämän auktoriteetti-roolin rakentumisesta voi tarkastella dokumenttia käsittelevien mediatekstien kielellisistä valinnoista. Tapaus osoittaa erään institutionaalisen tekstilajin vaikutusvallan ja tuo näkyviin siihen kytkeytyviä tekstikäytänteitä.

Tekstin toimijuus

Esittämämme tekstianalyysin taustalla on ajatus toimijaverkostoista, joissa myös ei-inhimilliset tahot toimivat erilaisissa rooleissa (esim. Latour 2005). Näemme toimijuuden Ahearnin (2010) määritelmän mukaisesti sosiokulttuurisesti välittyneenä kykyinä toimia. Tässä määritelmässä keskeistä on se, että jollekin entiteetille rakentuu pystyvyys toimintaan nimenomaan sosiaalisen ja kulttuurisen merkityksen-

annon myötä, kuten tämän kirjoituksen tapauksessa sen kautta, miten selontekodokumenttia käsitellään vaikutusvaltaisissa mediateksteissä. *Virittäjä*ssäkkin tarkasteltu tekstin toimijuutta, käytänteitä, joissa tekstiä käsitellään vuorovaikutustilanteissa yhtenä osallistujana (Lehtinen & Pälli 2016). Toimijaverkostoteorian näkökulmasta (esim. Latour 2005; Lehtinen & Pälli 2016: 167–168) ei-elollisia toimijoita tarkastellaan osana toiminnan verkostoja. Esimerkiksi tietty tekstidokumentti voi vaikuttaa tilanteiden kulkuun ja siihen suuntaudutaan toimijana. Keskusteluanalyytisissä tutkimuksissa (esim. Sorsa, Pälli & Mikkola 2014; Lehtinen & Pälli 2016) tekstin toimijuuden muodostumista on tarkasteltu osallistujien eleistä, katseista ja puheenvuoroista, jotka osoittavat suuntautumista tekstiin yhtenä tilanteen osallistujana. Tarkastelemme tekstianalyytisesti vastaavana tekstin toimijuuteen suuntautuvana toimintana mediatekstejä, jotka käsittelevät selontekodokumenttia. Tässä tekstien eri äänet ovat keskustelutilanteen osallistujia: niin uutisjutun kirjoittajaäänäni, selonteon ääni kuin jutussa referoidut, selontekoa kommentoivat poliitikkojen ja asiantuntijoiden äänetkin.

Tekstillä voidaan nähdä materiaallinen toimijuus, joka eroaa luonteeltaan ihmisten sosiaalisesta toimijuudesta. Esineelliset suhteet ovat tässä katsannossa yhteismitattomia sosiaalisten kanssa, ja esineiden merkitys ja rooli perustuu juuri tähän yhteismitattomuuteen: erityisten ominaisuuksiensa takia ne on alun perin otettu käyttöön. (Latour 2005: 74.) Selontekodokumentti kykenee Suomen päätöksentekojärjestelmässä asioihin, joihin yksittäiset ihmistoimijat eivät, ja siksi sillä on oma erityinen tehtävänsä prosessissa. Artefaktit tulevat näkyviksi usein juuri kriisitilanteissa: kun jokin menee vikaan, rakennelmat ja verkostot osineen tulevat esiin (mts. 79–82). Turvallisuuspoliittinen selonteko onkin nyt tullut työkaluna nä-

kyväksi, kun Suomen turvallisuustilanne on muuttunut radikaalisti. Kirjoituksen pyrkimys on kiinnittää huomiota siihen, kuinka tekstit toimivat osana toiminnan ketjuja ja kuinka niitä myös käsitellään tällaisina toimijoina ja auktoriteetteina – sekä kuinka tämä toimijuus rakentuu kielellisillä valinnoilla.

Mediatekstit ja diskurssintutkimus

Kirjoitettujen tekstien diskurssianalyytisessä tutkimuksessa politiikkaa käsittelevät mediatekstit on nähty pitkään kiinnostavina (esim. Fairclough 1995; Heikkinen 1999). Median kielenkäyttö on keskeinen tutkimuskohde muun muassa siksi, että mediat käyttävät merkittävää diskurssiivisia käytänteitä uusintavaa valtaa suhteessa yleisöihinsä. Vaikutusvaltaisena ja laajalevikkisenä tekstijoukkona mediatekstit, kuten lehtijutut, ovat näkyvässä asemassa sosiaalisen todellisuuden rakentajina. Tässä kirjoituksessa keskitymme mediatekstien rooliin toimijuuden rakentamisessa toisenlaista tekstilajia edustavalle selonteolle. Tekstin vastaanotto ja tulkinta on keskeinen tarkastelun kohde, kun halutaan saada tietoa tekstien roolista kielenkäyttäjien yhteisöissä. Journalistiset tekstit tulkitsevana tekstijoukkona luovat selonteolle statusta vaikutusvaltaisena toimijana eli rakentavat osaltaan sen toimijuutta. Lehtijuttuja voidaanakin tarkastella tulkitsevinä teksteinä, joiden diskurssiivisten valintojen kautta voidaan tutkia tulkinnan kohteena olevan tekstin statuksen muodostumista (vrt. engl. *interpretent genre* ja *antecedent genre*, Freedman 2002).

Diskurssintutkimus lähestymistapana ohjaa huomion siihen, kuinka kielellisillä valinnoilla luodaan sosiaalista todellisuutta (esim. Pietikäinen & Mäntynen 2019). Tässä kirjoituksessa keskitymme ensin selonteon lajisuuteen ja nimityksiin aineistossa ja siirrymme sitten käsittelemään toimijoiden rakentamisen keinojen sekä äänisyyden resurssien, kuten

referoinnin sanastollisten ja kieliopillisten keinojen, käyttöä. Erotamme aineistossa kaksi toisiinsa läheisesti kietoutuvaa tapaa käsitellä selontekoa toimijana: tekstin keskeiseen rooliin ja tehtävään keskittyvä sekä tekstiin itseensä, sen sisältöön ja sanamuotoihin keskittyvä käsitteilytapa. Ensin mainitussa olennaista on, miten teksti representoidaan toimijaksi maailmassa esimerkiksi merkittävyyttä luonnehtivilla etumääritteillä. Jälkimmäiselle keskeisiä keinoja ovat tekstin referoinnin sanastollis-kieliopilliset resurssit. Yhtäältä selontekoa lainataan merkillepantavissa määrin sanasta sanaan, toisaalta sitä referoidaan ahkerasti epäsuoremmin johdantoilmauksilla. Näistä moninaisista kielellisistä keinoista syntyvät ne median käytänteet, joilla rakennetaan toimijuutta selontekodokumentille.

Selonteon laji ja nimitys

Selonteko on tehtäviltään erikoistunut tekstilaji eduskunnan ja valtioneuvoston työskentelyssä. Eri asia on, kuinka tuttuja lajin rajat ja tehtävät ovat suuressa yleisölle. Selonteolla on ensisijaisia ja toissijaisia lukijoita, ja tekstin ymmärtäminen edellyttää lukijalta tietoa siitä, miten teksti on tuotettu ja miten sitä käytetään. Yksi selonteon lajipiirre on esimerkiksi tähänkin dokumenttiin kirjoitettu virkatekstille ominainen impersonaalinen, institutionaalinen kirjoittajaääni (ks. Tiililä 2000: 253; Heikkinen 2000a: 202). Dokumentissa ei ole nimetty yksilöityjä henkilökirjoittajia, vaan tuottajaksi on ilmoitettu ulkoministeriö. Selonteon tuotanto- ja tekstiäytymisprosessia on avattu esimerkiksi eduskunnan sivuilla, joilta voi tarkastella selonteon muotoutumista esimerkiksi lausuntokierroksilla eri ministeriöissä (Eduskunta 2022). Näkyvillä on tekstin institutionaalinen rakentuminen tiettyjen proseduurien mukaisesti yhteistyönä muodostuvana artefaktina.

Tekstilajina selonteko on työkalu prosessin eteenpäin saamiseksi, ja genre funktionaalisenä valintana ohjaa myös sen käsittelyä mediassa. Itse tekstiartefakti, valtioneuvoston muotin mukaisesti taitettu pdf-tiedosto (tekstin muodosta esim. Tiililä 2000), tekee sisällön tärkeäksi, vakavasti otettavaksi ja ylipäänsä olemassa olevaksi (mas. 265). Selonteon asiasisältö ja huomiot olivat selonteon ilmestyessä suureksi osaksi käsiteltyä ja keskusteltua asiaa Ukrainan sodan myötä, mutta selonteolla on kyky muodostaa kokonaisuus, jossa asioita suhteutetaan toisiinsa ja niistä muodostuu kokonaiskuva.

Tekstidokumentin saamat nimitykset ovat kiinnostava yksityiskohta sen käsittelyssä. Kieliyhteisön (ja eri yhteisöjen eri yleisöille) käyttämät nimitykset ovat usein olennaista tietoa teksti(laji)en tutkijalle, vaikka niitä ei tulekaan käsitellä itsestäänselvytyksenä (Swales 1990: 58). Valtioneuvoston julkaisemaan turvallisuuspoliittiseen asiakirjaan viitataan media-aineistossa kirjavasti. Ylen (YLE5) ja Iltalehden (IL2; IL6) jutuissa käytetään asiakirjaan viitattaessa tekstin koko otsikkoa (*Ajankohtais selonteko turvallisuusympäristön muutoksesta*), mutta useimmiten tekstiin viitataan napakammalla nimityksellä. Kaikissa tutkituissa medioissa ehdottomasti yleisin käytetty nimitys on *selonteko* (Ylen jutuissa yhteensä 85 kertaa, HS:n 55 kertaa ja IL:n 60 kertaa), jolle jossakin tapauksissa annetaan myös tarkentavia etumääritteitä: *turvallisuuspoliittinen selonteko*, *puolustuspoliittinen selonteko*, *valtioneuvoston selonteko*.

Tekstin nimeäminen *selonteko*-lajinimityksen avulla heijastaa dokumentin performatiivisuutta. Selontekodokumentin viitatessa itseensä *selontekona* nimitys ensinnäkin luo performatiivisuutta kuvaamalla sitä tekoa, joka tekstillä tehdään, ja toiseksi liittyy sen muiden selontekojen joukkoon (vrt. Tiililä 2007: 91). Ylen ja Iltalehden jutuissa (YLE7; IL1) teksti nimetään myös *Nato-selonteoksi* siitä huo-

limatta, että aineiston teksteissä todetaan useaan kertaan, ettei selonteossa oteta suoraan kantaa Nato-jäsenyyden puolesta tai sitä vastaan. Iltalehdessä (IL2) selonteko nimetään *Nato-selonteoksi*, joka kuitenkin merkitään varauksella käsiteltäväksi metakielellisellä saatteella *niin sanottu* ja jolle sitten tarjotaan täsmällisempi nimitys *valtioneuvoston ajankohtais selonteko turvallisuusympäristöstä*. Aineiston mediateksteissä selonteon käsittelyssä painottuukin Suomen mahdollinen päätös hakea Naton jäseneksi; muut selonteossa esiin nostetut ulko- ja turvallisuuspoliittiset ulottuvuudet jäävät selonteon julkaisupäivänä mediassa vähemmälle huomiolle. Tämä korostaa tekstin vastaanoton merkitystä sille rakentuvien roolien kannalta: huhtikuun 2022 puolivälissä Suomen mediatilassa tällaista selontekoa luetaan ja tulkitaan suhteessa Natoon ja siitä nostetaan lehtijuttuihin katkelmia nimenomaan Nato-jäsenyyttä ajatellen.

Tekstin statuksen luonnehdinta: selonteko tehdään tärkeäksi

Aineiston mediatekstit rakentavat osaltaan selonteolle arvovaltaista roolia poliittisessa keskustelussa ja näkemyksenmuodostuksessa. Paitsi itse tekstin referoinnissa tämä rooli rakentuu jo ennakoimisessa ja etukäteisessä mediahuomiosta. Selonteon näkyvä ennakointi mediassa rakentaa kuvaa merkittävästä tekstidokumentista. Julkaisua seuraavan mediahuomion laajuus ja juttujen määrä implikoi sekä jo itsessään selontekotekstin merkittävää asemaa. Tarkastelluissa kolmessa uutismediassa julkaistiin selonteon julkaisupäivänä 22 juttua, joiden keskiössä on selonteon käsittely, ja medioista Yle ja Helsingin Sanomat lähettivät verkkosivuillaan suorana tiedotustilaisuuden selonteon julkaisemisesta. Valtaosa selonteon julkaisua pohjustavista jutuista rajautuu aineistomme ulkopuolelle, koska aineisto on koostettu selonteon julkaisu-

päivänä ilmestyneistä jutuista. Aineistoon kuitenkin sisältyy yksi teksti, jossa ennakoidaan myöhemmin samana päivänä julkaistavan selonteon merkitystä, sisältöä sekä poliittista käsittelyä.

- (1) Suomi hakee uutta turvaa – tänään julkaistavassa selonteossa Nato-jäsenyyden plussat ja miinukset [otsikko]

Ajankohtaiselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta julkaistaan iltapäivällä. Siinä kuvataan Euroopan raju muutos Venäjän hyökättyä Ukrainaan. Suomen vaihtoehdoista Nato-jäsenyys saanee eniten plussia. [ingressi] (YLE5)

Esimerkissä 1 lukijoille luodaan odotuksia selonteosta; tekstiä ikään kuin markkinoidaan ennalta. Potentiaalimoduksella (Suomen vaihtoehdoista Nato-jäsenyys saanee eniten plussia) tuodaan esiin vielä julkaisemattoman tekstin kommentointiin liittyvää epävarmuutta. Kuitenkin nimenomaan se, että tiedotusvälineissä spekuloidaan selonteon mahdollisella tai todennäköisellä sisällöllä, peittää selontekotekstille painoarvoa jo ennen kuin teksti on toimitusten ja yleisön saatavilla. Merkkilepantavaa esimerkissä on selonteon odotettavissa olevan lukutavan esiin tuominen: tekstiä luetaan lähtökohtaisesti Nato-jäsenyyden hakemisen punnitsijana.

Myös tietyt tavat viitata käsiteltävään selontekotekstiin rakentavat kuvaa tekstin erityisyydestä ja korostavat sen historiallista merkitystä. Seuraavissa esimerkeissä 2–4 selontekoa luonnehditaan etumääritteillä *historiallinen* ja *odotettu*.

- (2) Hallitus julkisti keskiviikkona Venäjän hyökkäyssodan takia päivitetyn turvallisuuspoliittisen selonteon, jossa puhutaan

Venäjän uhkasta ensi kertaa suoraan.

Historiallisessa selonteossa hallitus ei ota selvää kantaa, pitäisikö Suomen liittoutua vai ei. Hallitus kertoo kuitenkin perusteluja Suomen Nato-jäsenyydelle ja miten Natoon liittyminen voisi edetä. (YLE3)

- (3) Lue koko **odotettu selonteko**: ”Suomen turvallisuustilanne on vakavampi ja vaikeammin ennakoitavissa kuin kertaakaan kylmän sodan jälkeen” [otsikko]

Ajankohtaiselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta on julki. [ingressi] (IL4)

- (4) **Odotettu selonteko** luo pohjaa Nato-keskustelulle – Lue teksti kokonaisuudessaan täältä [otsikko]

Valtioneuvoston selonteko Suomen turvallisuusympäristön muutoksesta julkaistiin keskiviikkona 13. huhtikuuta. Selonteko toimii pohjana eduskunnassa käytävälle Nato-jäsenyyskeskustelulle. Helsingin Sanomat julkaisee selonteon tekstin kokonaisuudessaan. [ingressi] (HS4)

Määritteillä luonnehtimisen ohella aineistossa rakennetaan kuvaa selontekotekstin painoarvosta erityisesti referointiin liittyvillä valinnoilla. Selontekoa referoidaan aineiston teksteissä runsaasti: näin tehdään valtaosassa tekstejä (16/22), ja näistä kymmenessä referointiin käytetään suoraa esitystä, jolla selonteon sanataarkkojen muotoilujen osoitetaan olevan olennaisia. Kuten esimerkeistä 3 ja 4 käy ilmi, aineiston medioista *Helsingin*

Sanomat ja *Iltalehti* julkaisivat verkkosivuillaan selontekotekstin kokonaisuudessaan.² Ratkaisua voi pitää tiedotusvälineille epätyypillisenä: kokonaisia hallinnollisia dokumentteja julkaistaan mediassa harvemmin, ja verkkoympäristössä pääsy alkuperäiseen asiakirjaan olisi mahdollista tarjota myös hyperlinkin avulla – niin kuin osassa aineiston tekstejä onkin tehty.

Selonteon uudelleenjulkaisu mediassa korostaa tekstin ja sen alkuperäisten sanamuotojen merkitystä. Ratkaisu on kiinnostava toimijuuden ja äänisyyden näkökulmasta. Mediajulkaisun oma ääni ja selonteon ääni kerrostuvat: teksti noudattaa verkkomedian omaa asettelua, fonttia ja muita typografisia piirteitä, mikä asemoi sitä mediankin ääneen. Esimerkeissä 3 ja 4 eksplisiittistä moniäänisyyttä tuottavat toimitusten ääntä edustavat otsikot ja ingressit, jotka paitsi korostavat selonteon poikkeuksellisuutta myös esittävät tiivistyksiä ja tulkintoja sen sisällöstä ja ohjaavat lukemaan selontekotekstiä tietyistä näkökulmista: *Iltalehden* juttu (esimerkki 3) nostaa kärjeksi Suomen heikentyneen turvallisuustilanteen, ja *Helsingin Sanomien* alustuksessa (esimerkki 4) selonteko kytketään tiiviisti Suomen mahdollista Nato-jäsenyyttä koskevaan keskusteluun. Selontekoteksti ei siten mediassa sanatarkasti lainattunakaan ole identtinen alkuperäisen tekstidokumentin kanssa: teksti on irrotettu alkuperäisestä yhteydestään ja rekontekstualisoitu tiedotusvälineen verkkosivuille, mikä väistämättä tuo tekstiin moniäänisyyttä (ks. Linell 1998: 155; Kalliokoski 2005: 9).

Vaikka selonteon ääni kuuluu suorissa referaateissa, referaattien poiminta ja kehystys ovat toimituksen vaikutusvaltaisia valintoja. Referaattien esittämisessäkin on läsnä myös toimittajan ja toimituksen ääni. Tämä näkyy esimerkiksi HS:n ju-

2. Selontekoteksti julkaistiin molemmissa medioissa ilman liitteitä.

tussa, jossa selontekoa kommentoi tutkija Iro Särkkä.

- (5) Särkkä luonnehtii paperia lähitulevaisuuden ”reality checkiksi”. –

Nyt julkistetun selonteon myötä Nato-prosessi nytkähti Särkän mukaan virallisesti käyntiin. –

Särkkä luonnehtii selontekotekstiä aiempaa suuremmaksi. (HS6)

Tutkijan ääntä referoidaan esimerkin 5 katkelmissa epäsuorasti, joskin ilmaus *reality check* on asetettu lainausmerkkeihin ja merkitty siten nimenomaan Särkän sananvalinnaksi. Kahdessa ensimmäisessä katkelmassa rakennetaan tällä toisella äänellä selonteolle roolia yhtäältä luonnehtimalla sitä ”reality checkiksi” ja toisaalta kuvaamalla sen aikaansaamaa vaikutusta: Nato-prosessi nytkähti käyntiin. Näin toisen äänen kautta hahmotellaan selonteon toimijuutta osana turvallisuuspoliittista prosessia. Viimeisessä katkelmassa kirjoittaja esittää samalla tavoin puheaktin tiivistelmän (*luonnehtii – – suuremmaksi*) kautta tutkijan luonnehdinnan tekstin tyylistä, jolloin fokus siirtyy tekstin roolista sen ilmaisutapaan.

Seuraavaksi siirrymme tarkastelemaan selontekoa äänenä muiden joukossa, jolloin huomio kiinnittyy siihen, miten selonteon sananvalintoja ja sisältöä käsitellään ja miten sen kanssa keskustellaan mediateksteissä.

Selonteko jalustalla sekä äänenä äänten joukossa

Niin *Helsingin Sanomat* kuin *Iltalehti* julkaisi selonteon kokonaisuudessaan, jolloin se arvovaltaisena äänenä korotettiin jalustalle muiden kuultavaksi. Toisaalta

aineistossa myös referoidaan selontekoa epäsuoremmin monin tavoin. Esimerkissä 6 selonteko on subjektina johtolauseessa, jonka johtoverbinä toimii kommunikaatiota luonnehtiva ilmaus *tekee selväksi* ja referaattiosana on toimittajäänänen muotoilema tiivistelmä selonteon sanomasta.

- (6) Selonteko tekee selväksi, että jos Suomi ei nyt reagoi, sen kansainvälinen asema voi heikentyä ja liikkumatila kaventua. Tämä todetaan Nato-jäsenyyden otsikon alla. (YLE1)

Selonteon tekstiys tulee lisäksi ilmi jälkimmäisessä virkkeessä, jossa annetaan referaatille tarkempi, dokumentin rakenteeseen viittaava lähdeviite. Samalla viite otsikkoon kytkee referaatin nimenomaan Nato-jäsenyyden teemaan.

Itse selonteon referoinnin lisäksi päättäjiä ja tutkijoita keskustelutetaan ja asetetaan selonteon kanssa dialogiin. Yhdessä selontekokatkelmien kanssa haastateltavien selontekoa koskevat kommentit tuovat aineiston teksteihin moniäänisyyttä. Tiedotusvälineille tyypilliseen tapaan haastateltavat edustavat erilaisia instituutioita: selontekotekstiä aineistossa kommentoivat erityisesti poliitikot sekä tutkijat. Osaltaan jo se, että erilaisia arvovaltaisia henkilöitä, kuten ministereitä ja asiantuntijoita, asetetaan kommentoimaan selontekoa, rakentaa sille painoarvoa. Kun selontekoa referoidaan, se asetetaan lähtökohdaksi, johon muiden tulee reagoida ja jota muut tulkitsevat.

Esimerkissä 7 referoidaan tasavallan presidenttiä, joka kommentoi selontekoa. Selonteon statusta impersonaalisena, institutionaalisen toimijana korostaa sen tuottajien piilottaminen passiivin (*julkaistiin, on julkaistu*) taakse niin toimittajan tekstissä kuin presidentin sitaatissa. Selonteko asetetaan ensin presidentin, sitten Ulkopoliittisen institu-

tin tutkijan kommentoitavaksi – se saa olemassaolollaan aikaan toimintaa eri tavoissa. Katkelmassa Niinistö avaa selonteon taustaa ja myös omaa toimijuuttaan sen tuotantoprosessin alullepanijana.

- (7) Niin sanottu Nato-selonteko, eli valtioneuvoston ajankohtais-selonteko turvallisuusympäristöstä julkaistiin keskiviikkona. Tasavallan presidentti Sauli Niinistö kommentoi kokonaisuuttiaan sen julkistamisen jälkeen.

– Tänäpäin on julkaistu ajankoh-taisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta. Selonteon valmistelutyö lähti liikkeelle esitettyäni tehtäväksi arviota Suomen turvallisuuspolitiikan vaihtoehdoista ja niihin liittyvistä riskeistä ja hyödyistä, Niinistö toteaa lausunnossaan. (IL1)

Kuten monet muut organisaatioiden toimintaan vakiintuneet ohjailevat tekstit (vaikkapa strategiat, ks. esim. Sorsa ym. 2014), myös selonteko toimii keskustelun pohjana ja työkaluna. Se ohjaa, sen sanoja kaiutetaan ja lainataan, siihen viitataan, siihen vedotaan, sitä käsitellään. Tämä ulottuvuus keskustelun tukena ja työkaluna mainitaan myös runsaassa uutisoinnissa. *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksessa dokumentin työkaluluonnetta avataan näin:

- (8) Uusi selonteko ei tuo mullistavaa uutta Nato-keskusteluun, mutta se kirjaa yksiin kansiin turvallisuustilanteen muutoksen mittakaavan ja merkityksen. Kansanedustajille selonteko on **työkalu käydä keskustelua** Nato-jäsenyyden merkityksestä. Vaikka selonteko ei ota kantaa jäsenyyteen, se tekee selväksi, ettei tarjolla ole Na-

toa parempaa vaihtoehtoa lisätä Suomen turvallisuutta. (HS5)

Esimerkin 8 pääkirjoitustekstissä selonteko kuitenkin paitsi *on työkalu*, myös tekee monenlaista muuta: *kirjaa ja tekee selväksi* sekä toisaalta *ei ota kantaa*. Pääkirjoituksen sananvalinnat rakentavatkin selontekotekstille roolia auktoriteettina ja keskustelukumppanina, kiintopisteenä ja tukipilarina turvallisuuspoliittisessa keskustelussa.

Selonteko asettuu aineiston teksteissä keskustelun osapuoleksi ensinnäkin äänenä, jota kirjoittaja referoi, ja toiseksi tahona, johon muut äänet, kuten jutussa referoidut poliitikot, reagoivat ja jonka kanssa ne asettuvat dialogiin. Selonteolle institutionaalista auktoriteettiasemaa konstruoi toimija-asetelma, jossa selonteon rooliksi rakentuu proaktiivinen keskustelija ja jossa dokumenttia kommentoivat poliitikot ovat suhteessa siihen reaktiivisia keskustelijoita. Esimerkki 9 on jutusta, jonka ytimenä ovat poliitikkojen tulkinnat siitä, miten selonteko ohjaa päätöksentekijöiden toimintaa ja millä velvoittavuuden asteella.

- (9) **Orpon mielestä** Suomen tulee jättää Naton jäsenhakemus viikkojen sisällä, **Purran mukaan** selonteko ei suoraan vie Suomea osaksi puolustusliittoa. [otsikko] (– –)

Perussuomalaisten puheenjohtaja **Riikka Purra kommentoi selontekoa** sanomalla, että Nato-jäsenyys palvelee Suomen kansallista etua.

Hallituksen turvallisuuspoliittisessa **selonteossa arvioidaan**, että Suomen ja Ruotsin liittyminen Natoon lisäisi vakautta Itämeren alueella pidemmällä tähtäimellä. Suomen ja Ruotsin

yhtäaikainen liittyminen Natoon helpottaisi **selonteon mukaan** myös varautumista ja vastaamista Venäjän reaktioon.

Perussuomalaisten puheenjohtaja **Riikka Purra kommentoi** illan A-studiossa, että vaikka tänään julkaistu turvallisuuspoliittinen selonteko ei suoraan vie Suomea Natoon, saa selonteosta vaikutelman, että Nato-jäsenyyden koetaan parhaiten auttavan Suomea nykyisessä tilanteessa. – Tässä on alkamassa aito parlamentaarinen prosessi, jossa valiokunnat käsittelevät tätä selontekoa, Purra korosti. (YLE4)

Asetelma, jossa poliitikot arvioivat selonteon seurauksia, näkyy jo jutun otsikon rakenteessa, joka koostuu kahdesta johtoilmauksesta ja referaattiosasta, joissa johtoilmauksissa yksilöidään puhuja ja referaattiosissa tiivistetään puhujan näkemys siitä, millaiseen toimintaan selonteko auktoriteettina velvoittaa tai mitä se saa aikaan (*Orpon mielestä, Purran mukaan*). Leipätekstissä proaktiivisen selonteon ja reaktiivisten poliitikkojen roolit ja toiminta kirjoitetaan referoinniksi. Selonteon omaa ääntä aloitteellisenä puhujana referoidaan johtoilmauksilla *selonteossa arvioidaan* ja *selonteon mukaan*, ja siihen reagoivia poliitikkojen toimintaa kuvataan kommunikatiiviverbi-ilmauksilla ja viittauksilla selontekoon: *Riikka Purra tulkitsee selontekoa* ja *Riikka Purra kommentoi – – että – – selonteosta saa vaikutelman – –*.

Äänisyyden kannalta kiinnostavaa on, että *Iltalehti* julkaisi samana päivänä kaksi juttua, joissa ikään kuin haastatellaan selontekoa eri näkökulmista (IL6; IL7). Näissäkin jutuissa selonteko esitetään äänenä, jota sitten referoidaan. Merkillepantavaa on, että äänisyyttä käsitel-

lään tarkasti erottelemalla ilmi pannulla tavalla läsnäolevat äänet, toimituksen ja selonteon ääni:

- (10) Väliotsikot ovat toimituksen tekemiä, tekstit ovat selonteosta. (IL7)

Esimerkin 10 metatekstuaaliseen huomioon kirjoittuu sanasanaisen lainaamisen keskeinen rooli, selonteon täsmällisten sananvalintojen tärkeys sekä arvovaltahierarkia toimituksen sanojen ja selonteon sanojen välillä. Joitakin keskeiseksi nähtyjä sanamuotoja (*riski jännitteiden kasvusta rajalla*) on nostettu otsikkoon asti, eli selonteon leksikaaliset valinnat on nostettu uutiskärjeksi. Ilta-lehden juttupariin on nostettu teematisesti valikoituja palasia selonteosta siten, että jutuista suurin osa on suoraa lainausta. Selontekotekstin status auktoriteettina rakentuu näin referoinnin avulla: suora referointi ja pitkät lainaukset antavat tilaa selontekotekstille ja toimituksen ääni lainaa omaa ääntään ja tilaansa sille. Olennaista lehtijutuille on selontekotekstin rekontekstualisointi uutisjutuksi: julkishallinnollisen tekstin aaneloskulttuuria edustava hahmo aseteltuineen katoaa, mutta verbaalinen muoto ja jossain määrin jäsennyksin jäävät.

Tekstin taustatoimijoiden erittely ja nimeäminen

Siinä missä edellä käsitellyissä esimerkeissä selontekoteksti representoidaan poliitikoista erillisenä institutionaalisena äänenä, osassa aineistoa tuodaan ilmi selonteon tuottajia nimeämällä instituutioita ja henkilöitä. Esimerkin 11 agentti-partisiipilla tuodaan kiinnostavalla tavalla esiin muutoin aineistossa näkymätöntä tekstin tekijyyttä ja tuotantoprosessia.

- (11) **Presidentin ja hallituksen yhdessä kirjoittama selonteko**

pohjustaa ensi viikolla alkavaa eduskunnan keskustelua Nato-jäsenyydestä tai sen vaihtoehtoista. **Valtiojohto** ei odotetusti ota kantaa jäsenyyteen, mutta ohjaa ajatuksia jo sen suuntaan. (YLE1)

Esimerkissä 11 selonteon kirjoittajiksi nimetään *presidentti ja hallitus*, joihin viitataan jäljempänä *valtiojohtona*. Esimerkki tekee näkyväksi selontekotekstin historiallisuutta: teksti ei ole ilmestynyt tyhjästä vaan sillä on tuotantoprosessinsa ja tekijänsä. Valintojen myötä selonteon rooli rakentuu erilaiseksi kuin valtaosassa aineistoa: selonteko esitetään leimallisesti tasavallan presidentin ja hallituksen eli Suomen valtiojohtoon laatimana tekstinä, jonka kautta nämä poliittiset instituutiot esittelevät turvallisuuspoliittisia kantojaan. Sen sijaan, että esimerkissä viitattaisiin auktoriteettina selontekoon itseensä, selontekotekstiin nojautuen todetaan, ettei nimenomaan valtiojohto *odotetusti ota kantaa jäsenyyteen, mutta ohjaa ajatuksia jo sen suuntaan*. Selontekotekstin sijaan äänessä ovat politiikan ihmistojen ja ministerien sijain puhutaan hallituksesta eikä presidenttiinkään viitata nimellä; selontekotekstin tekijyyttä käsitellään institutionaalisella tasolla, jolloin olennaiseksi ei nouse esimerkiksi tekstin tuotantoprosessin osallistujien henkilöllisyys tai poliittinen vakaumus.

Myös esimerkissä 12 hallitus, selonteko ja ministerit esiintyvät nimettyinä ja referoitavina ääminä. Ylen juttu, josta katkelma on, toimii esimerkkinä poikkeavasta käsittelytavasta: toisin kuin aineistossa yleisesti, tässä ei korostu tekstin itsensä vaan tekstin laatijoiden toimijuus. Selonteon julkaisijataho on valtioneuvosto, jonka jäseniä ministerit ovat. Toimijuuden kirjoittuminen näille tahoille keskusteluttaakin niitä varsin kiinnostavasti: selonteko on yksi ääni muiden jou-

kossa, ja sen sanomisia kommentoidaan ja siihen viitataan. Toisaalta hallituksen ilmaistaan puhuvan selonteon kautta.

- (12) Näin Suomen hallitus piirtää reittiä kohti Nato-jäsenyyttä – katso 4 keskeistä asiaa selonteosta (otsikko)

Hallitus kuvaa Suomen turvallisuustilanteen muuttuneen radikaalisti. Hallituksen vaihtoehdot ja niiden perustelut osoittavat, että parhaan turvan tarjoaisi Nato-jäsenyys.

Hallitus julkisti keskiviikkona Venäjän hyökkäyssodan takia päivitetyn turvallisuuspoliittisen selonteon, jossa **puhutaan** Venäjän uhkasta ensi kertaa suoraan.

Historiallisessa **selonteossa hallitus ei ota selvää kantaa**, pitäisikö Suomen liittoutua vai ei. **Hallitus kertoo** kuitenkin perusteluja Suomen Nato-jäsenyydelle ja miten Natoon liittyminen voisi edetä. (– –)

Ministerit alleviivasivat keskiviikon tiedotustilaisuudessa moneen kertaan jo etukäteen toistettua asiaa, että Suomen Nato-jäsenyyteen **ei oteta selonteossa kantaa**. **Selonteossa esitetään** kuitenkin vankkoja perusteluja sille, miksi Suomen kannattaisi liittyä sotilasliittoon. (YLE3)

Merkillepantavaa esimerkissä 12 on tekstin rakentama kuva hallituksen toimijuudesta selonteon taustalla. Selonteon käsittely hallituksen piirtämänä reitinä Natoon kirjoittaa näkyviin ensinnäkin selontekotekstin luonteen työkaluna, jolla erilaisia toimintalinjoja kartoitetaan

ja tehdään mahdolliseksi. Toiseksi piirto-metфора tuo näkyviin hallituksen roolin selonteon toimeksiantajana. Kolmanneksi metaforinen otsikko nimeää Nato-jäsenyyden sen prosessin päämääräksi, johon selonteon tuottaminen kytkeytyy. Jutussa äänen saavat hallitus, selonteko, muutama nimetty ministeri ja presidentti. Ääniä eriytetään esitettäessä selonteon tulkintaa suhteessa Nato-jäsenyyteen: toimittajan ääni näkee selonteon viestin selvänä ja on nostanut sen otsikkoonkin, siinä missä ministerit eivät ota jäsenyyteen suoraa kantaa. Selontekodokumentti asetetaan näin tekstissä itsenäiseksi ja omaääniseksi toimijaksi, johon toimittaja suuntautuu keskustelukumppanina. Ensin toimittajaääni referoi ministerien näkemystä siitä, ettei selonteko ota kantaa Nato-jäsenyyteen, ja merkitsee tämän näkemyksen toistuvaksi (*moneen kertaan jo etukäteen toistettua asiaa*) ja painokkaaksi (*alleviivasivat*). Sitten toimittajaääni luo suoran keskusteluyhteyden dokumenttiin: *selonteossa esitetään kuitenkin vankkoja perusteluja*. Tässä konsessiivisella konnektiivilla *kuitenkin* (ks. VISK § 1139, 1142) rakennetaan asetelma, jossa toimittajaääni implisiittisesti yhtäältä tunnistaa ministerien näkemyksen paikkansa-pitäväksi mutta toisaalta korostaa selonteon sanoman olevan selvempi kuin varo-vaiset ministerit muotoilevat. Toimittajaääni ikään kuin puhuu selonteon kanssa ministerien päiden yli.

Instituutioiden lisäksi selonteon taustaa avataan sen tuottajien henkilöyden ja inhimillisyyden kautta. Esimerkissä 13 kansanedustaja asettuu erilinjaiseksi selonteon kanssa, ja referaattiosassa hänen äänellään esitetään arvio selonteon laatijoiden mielenliikkeistä.

- (13) Vasemmistoliiton kansanedustaja Markus Mustajärvi **moittii** hallituksen tänään hyväksymää Nato-selontekoa. – –

Mustajärven mukaan vaikuttaa siltä, **etteivät selonteon laatijat ole uskaltaneet** asettaa kysymystä siitä, mitä tapahtuisi, jos Donald Trump valitaan uudeleen Yhdysvaltain presidentiksi parin vuoden kuluttua. (YLE7)

Tekstin tuottaneisiin ihmisiin viittamista motivoi nimetyn äänen, Markus Mustajärven, vastahankainen suhtautuminen selonteon sisältöön. Esimerkin 13 referaatissa selontekoon ei viitata neutraalina ja impersonaalina äänenä, vaan esitetään arvio tekstin laatijoiden motiiveista ja intentioista mentaaliverbillä *uskaltaa*. Referoitu Mustajärven ääni rakentaa lisäksi selonteon tuottajia koskevassa puheessaan ulko- ja sisäryhmiä kielellisillä valinnoillaan (ks. Pälli 2003: 41): referaatissa *selonteon laatijat* asemoidaan puhujan ulkoryhmäksi viittaamalla heihin ulkoapäin kolmannessa persoonassa arvostelun yhteydessä. Esimerkissä 14 puolestaan ministeri puhuu dokumentin tuottajista sisäryhmänä viittaamalla siihen monikon 1. persoonassa.

- (14) Kehitysysteistyö- ja ulkomaankauppaministeri, SDP:n lahtelainen kansanedustaja Ville Skinnari pitää tänään julkistettua turvallisuusselontekoa kattavana. Selonteko antaa tilannekuvan pohjaksi parlamentaariselle päätöksenteolle.

– Nyt kun pallo siirtyy eduskunnalle, valiokunnilla on mahdollisuus paneutua näihin asioihin. Valiokunnille toimitetaan myös sellainen tieto, jota **tässä selonteossa emme voi julkisesti sanoa**, Skinnari muistuttaa. (YLE6)

Esimerkissä eksplikoidaan selonteon roolia (*pohjaksi parlamentaariselle pää-*

töksenteolle) ja samalla eritellään eri instituutioiden rooleja: hallitus on julkaissut selonteon, selonteko toimii puolestaan eduskunnan työskentelyn pohjana, ja käytännössä tämä työ tapahtuu eduskunnan valiokunnissa. Esimerkissä korostuu aineistossamme poikkeuksellinen inhimillisen toimijuuden konstruointi selonteon taustalle: nimetty henkilö viittaa itseensä yhtenä selonteon tekijänä.

Lopuksi: teksteillä Natoon

Instituutioiden toiminta on tavallisesti tekstipainotteista, ja merkittävä osuus niiden työstä muodostuu erilaisten tekstien laatimisesta ja käsittelystä. Tässä havaintokirjoituksessa tarkastellussa media-aineistossa huomion kohteena on yksittäinen hallinnollisesti tuotettu tekstidokumentti. Tekstin merkitys tai asema ei riipu yksinomaan sen saamasta mediahuomiosta, mutta tiedotusvälineet voivat omilla valinnoillaan pönkittää ja muovata kansalaisten käsityksiä käsittelemistään kysymyksistä. Laajalevikkisinä ja siten vaikutusvaltaisina teksteinä Ylen, sanomalehtien ja iltapäivälehtien jutut ovat keskeisessä osassa rakentamassa tekstidokumentille roolia yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Statusta ja toimijuutta selonteolle rakentavat valinnat kielenkäytön eri tasoilla. Ensinnäkin selonteon referoinnin tarkkuutta ja laajuutta voi pitää hallinnolliselle dokumentille poikkeuksellisenä. Suoran esityksen runsaus ja monikymmensivuisen tekstin kokonaisuudessaan julkaiseminen rakentavat dokumentille painoarvoa ja antavat sille oman äänen. Lisäksi jo selontekoa käsittelevien juttujen määrä itsessään luo tekstiartefaktille statusta, samoin laaja odotuksia rakentava ennakkokäsittely. Tekstidokumentin status rakentuu määritteillä, luonnehdinnoilla ja referoinnin keinoilla, mutta myös laajemmissa mediatilaa muotoilevissa käytänteissä, kuten ennakkoinnissa ja ylipäänsä runsaan tilan antamisessa.

Aineistossamme selonteolle rakentuu erityisasema erilaisten kielellisten valintojen myötä: sitä luonnehditaan historialliseksi, sitä siteerataan, se julkaistaan kokonaisuudessaan. Se asetetaan aloitteelliseksi osallistujaksi dialogiin päättäjien kanssa siten, että päättäjien osaksi jää kommentoida tekstiä reaktiivisesti. Tehtäväksi muodostuuakin mediateksteissä toimia keskustelun ja toiminnan ohjaajana. Esimerkiksi strategiadokumentin (Sorsa ym. 2014) ja kehityskeskustelulomakkeen (Lehtinen & Pälli 2016) keskeisiksi tehtäviksi on aiemmassa tutkimuksessa todettu juuri keskustelun pohjana toimiminen.

Huomionarvoista on, että selonteon tuotantoprosessia ei käsitellä mediajutuissa, vaikka hallinnollisen tekstiartefaktin painoarvon voi ajatella syntyvän nimenomaan perusteellisesta, asiantuntijavetoisesta laatimisprosessista lausuntokierroksineen. Tiedotusvälineissä selontekoa on käsitelty nimenomaan valmiina tuotoksena, jonka sisältöä referoidaan, selitetään ja kommentoidaan toimitusten ja haastateltujen asiantuntijoiden ja poliitikkojen suulla. Hyvin vähäiselle huomiolle aineistossa jäävät esimerkiksi sellaiset selontekotekstin tuotantoprosessiin liittyvät kysymykset kuin se, ketkä ovat osallistuneet tekstin laatimiseen, keitä asiantuntijoita prosessin aikana on kuultu, ja mitä mahdollisesti on jätetty tekstin ulkopuolelle.

Osassa aineistoa – joissakin Ylen juutuissa – joko kirjoittajaääni tai tekstissä referoitu toinen ääni nimeää selonteon takana olevia tahoja ja ihmisiä, kuten viitattaessa selonteon sisältöön hallituksen sanomana tai ministerin viitatessa ensimmäisessä persoonassa selonteon laatijoihin. Näissä kohdissa näkyviin kirjoittuu häivähdyksellä prosessia osallistujineen ja selontekotekstin toimijuus muodostuu toisenlaiseksi kuin sen asettuessa yksin impersonaaliseksi ääneksi. Prosessin ja taustatoimijoiden eksplikointi on nähdäksemme olennaista institutionaalisten

tekstien lukutaidon kannalta. Poliittisten prosessien ymmärryksen kannalta keskeistä on hahmottaa myös tekstien tuotantoa laatijoineen, vaikuttamisen väyliä ja roolia päätöksenteossa sekä prosessiin liittyviä valtasuhteita, pyrkimyksiä ja ideologioita.

Poliittiset voimasuhteet loistavat aineistossa pitkälti poissaolollaan: lähinnä kansanedustaja Mustajärven – joka hänkin on hallituspuolueen edustaja – kommenteissa tulee esiin kitkaa. Tämä toki selittyy suurelta osin sillä, että toimijat läpi poliittisen kentän ovat esiintyneet turvallisuuspolitiikan suhteen harvinaisen yksituumaisina Venäjän aloittaman suurhyökkäyksen jälkeen. Aineiston tapoja käsitellä selontekoa ja keskusteluttaa poliitikkoja sen kanssa voidaankin lukea myös osoituksena ulko- ja turvallisuuspolitiikan konsensushakuisesta perinteestä Suomessa ja erityisesti huhtikuun 2022 ilmapiiirissä sellaisena kuin se mediasta välittyi.

Toimintaamme yksilöinä, yhteisöinä ja yhteiskuntana ohjaavien tekstien toimijuuden tunnistaminen on tarpeen, kun halutaan eritellä täsmällisesti institutionaalista toimintaa. Toimijuus tuotetaan keskeisesti kielellisillä valinnoilla. Aineistossamme ilmenee selkeästi ja kenties poikkeuksellisestikin kirjoitetun kielen status ja arvovalta, tekstin materiaalisuus: se, että jostakin aiheesta on olemassa tekstidokumentti, tekee sanoista todistusvoimaisia ja virallisia (esim. Tiililä 2000: 265). Tällainen kulttuurinen status on kielentutkijan empiirisesti havaittavissa muun muassa mediatekstejä ja niiden valintoja tarkastelemalla.

HENRI SATOKANGAS

IRINA HERNEAHO

etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Henri Satokangas on suomen kielen tutkijatohtori Helsingin yliopistossa.

Irina Herneaho on post doc -tutkija Helsingin yliopistossa.

Lähteet

- AHEARN, LAURA 2010: Agency and language. – Jürgen Jaspers, Jan-Ola Östman & Jef Verschueren (toim.), *Society and language use* s. 28–48. Amsterdam: John Benjamins.
- Eduskunta 2022: Asian käsittelytiedot VNS 1/2022 vp. Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kasittelytiedot/Valtiopaivaasia/Sivut/VNS_1+2022.aspx (19.1.2023).
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1995: *Media discourse*. London: Edward Arnold.
- 2003: *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. London: Routledge.
- FREADMAN, ANNE 2002: Uptake. – Richard Coe, Lorelei Lingard, & Tatiana Teslenko (toim.), *The rhetoric and ideology of genre. Strategies for stability and change* s. 39–53. Cresskill, NJ: Hampton University Press.
- HEIKKINEN, VESA 1999: *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2000a: Teksteihin tunkeutuvat todellisuudet. – Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (toim.), *Teksti työnä, virka kielenä* s. 116–214. Helsinki: Gaudeamus.
- 2000b: Tekstuaalinen pirunyrkki – Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (toim.), *Teksti työnä, virka kielenä* s. 63–115. Helsinki: Gaudeamus.
- HERNEAHO, IRINA 2022: *Oikeus elää. Intertekstuaalisuus turvapaikanhakijoiden oikeuksia ajavassa kansalaisaktiivismissa*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-8577-8>.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 2005: Referointi ja moniäänisyys kielenkäytön ilmiöinä. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys* s. 9–42. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LATOUR, BRUNO 2005: *Reassembling the social. An introduction to actor-network-theory*. Oxford: Oxford University Press.
- LEHTINEN, ESA – PÄLLI, PEKKA 2016: Osallistuminen näkökulmana tekstien ja keskustelujen suhteeseen. Kehityskeskustelulomake osana kehityskeskustelun vuorovaikutusta ja organisatorisia käytänteitä. – *Virittäjä* 120 (2) s. 164–187.
- LINELL, PER 1998: Discourse across boundaries. On recontextualizations and the blending of voices in professional discourse. – *Text* 18 (2) s. 145–157.
- PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYNEEN, ANNE 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- PÄLLI, PEKKA 2003: *Ihmisyryhmä diskursissa ja diskurssina*. Tampere: Tampere University Press.
- SOLIN, ANNA 2006: Genre ja intertekstuaalisuus. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 72–95. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SORSA, VIRPI – PÄLLI, PEKKA – MIKKOLA, PIA 2014: Appropriating the words of strategy in performance appraisal interviews. – *Management Communication Quarterly* 28 (1) s. 56–83.
- SWALES, JOHN 1990: *Genre analysis. English in academic and research setting*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TIILILÄ, ULLA 2000: Tapaus päivähoitopäätös. – Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (toim.), *Teksti työnä, virka kielenä* s. 215–266. Helsinki: Gaudeamus.
- 2007: *Tekstit viraston työssä. Tutkimus etuuspäätösten kielestä ja konteksteista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Valtioneuvosto 2022: *Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta*. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163999> (24.5.2022).
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA,

MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kielioppi*. Verkko-versio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. (16.2.2023).

Aineisto

Helsingin Sanomat

HS1 = Hallitus odottaa Venäjän laajentavan kyberoperaatioita, kuntien vesi- ja energiahuollon it-osaamisessa parannettavaa. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008750574.html> (24.5.2022).

HS2 = Nato-jäsenyys lisäisi pitkällä aikavälillä Itämeren alueen vakautta, toteaa selonteko – jännite itärajalla saattaisi kuitenkin kasvaa. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008750752.html> (24.5.2022).

HS3 = Näin Venäjää kuvaillaan hallituksen tuoreessa selonteossa. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008748465.html> (24.5.2022).

HS4 = Odotettu selonteko luo pohjaa Nato-keskustelulle – Lue teksti kokonaisuudessaan täältä. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008750835.html> (24.5.2022).

HS5 = Suomi on henkisesti, poliittisesti ja myös käytännön järjestelyjen osalta valmis hakemaan Natoon. <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000008749795.html> (24.5.2022).

HS6 = Tutkijan mukaan on tärkeää sitouttaa eduskunta Suomen Nato-päätökseen: ”Olisi perin ikävää, jos äänestettäisiinkin sopimusta vastaan”. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008748464.html> (24.5.2022).

HS7 = Tässä on selonteon keskeinen anti tiivistettynä. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008748126.html> (24.5.2022).

HS8 = Venäjän ulkoministeriö: Väitteet Venäjän uhasta eivät palvele Suomen etua. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008749646.html> (24.5.2022).

Iltalehti

IL1 = 8 kysymystä: Tämä sinun pitää tietää Nato-selonteosta – asiantuntija yllättyi suorasukaisuudesta. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/16a6154e-2d8d-4d4d-947c-7fcf8c95151c> (24.5.2022).

IL2 = Haavisto lähetti painavan viestin Nato-jäsenmaille: Nopea hakuprosessi on tärkeää turvallisuussyistä. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/e30bfc22-ef3d-4bfe-94ac-63f61ac0c335> (24.5.2022).

IL3 = Haavisto: Nämä kolme syytä Venäjän toiminnassa saavat Suomen harkitsemaan Nato-jäsenyyttä. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/480e0554-a906-4165-ba78-9f418e3d3411> (24.5.2022).

IL4 = Lue koko odotettu selonteko: ”Suomen turvallisuustilanne on vakavampi ja vaikeammin ennakoitavissa kuin kertaakaan kylmän sodan jälkeen”. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/6397f4fd-3cde-41c0-bce0-ob6b40cb9bd7> (24.5.2022).

IL5 = Presidentti Niinistö selonteosta: ”Kyse on Suomen omasta turvallisuudesta”. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/f3d56e1e-co47-4ce5-81bc-c636fc416340> (24.5.2022).

IL6 = Selonteon riskit Nato-jäsenyydelle – ”Tulisi varautua jännitteiden kasvuun Suomen ja Venäjän rajalla”. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/4b414365-3849-4f8e-8728-690cfe418d75> (24.5.2022).

IL7 = Selonteon seitsemän syytä liittyä Natoon. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/4da06739-3778-4305-b395-9abd69aad60d> (24.5.2022).

Yle

YLE1 = Analyysi: Hallituksen selonteon perustelut paljastavat, että Suomi on matkalla Natoon. <https://yle.fi/uutiset/3-12404271> (24.5.2022).

YLE2 = Hallitus julkisti Nato-selontekonsa, presidentti Niinistö: Suomen Nato-ratkaisu on valmis hyvissä ajoin ennen Madridin kesäkuun huippukokousta.

<https://yle.fi/uutiset/3-12403078>
(24.5.2022).

YLE3 = Näin Suomen hallitus piirtää reittiä kohti Nato-jäsenyyttä – katso 4 keskeistä asiaa selonteosta. <https://yle.fi/uutiset/3-12403400> (24.5.2022).

YLE4 = Orpon mielestä Suomen tulee jättää Naton jäsenhakemus viikkojen sisällä, Purran mukaan selonteko ei suoraan vie Suomea osaksi puolustusliittoa. <https://yle.fi/uutiset/3-12403801> (24.5.2022).

YLE5 = Suomi hakee uutta turvaa – tä-

nään julkaistavassa selonteossa Nato-jäsenyyden plussat ja miinukset. <https://yle.fi/uutiset/3-12401067> (24.5.2022).

YLE6 = Turvallisuusselonteko luo pohjan eduskunnan Nato-päätöksenteolle – Skinnari: valiokunnille myös tietoa, joka ei ole julkista. <https://yle.fi/uutiset/3-12404060> (24.5.2022).

YLE7 = Vasemmistoliiton Markus Mustajärvi Nato-selonteosta: “Hakee yksi-puolisuudessa vertaistaan”. <https://yle.fi/uutiset/3-12404041> (24.5.2022).

Kotikielen Seuran kokous

23.11. klo 18.15–19.45 Tieteiden talossa (Kirkkokatu 6, Helsinki), salissa 505.

FT Irina Herneaho ja FT Emmi Lahti esittelevät hankettaan Kieli, konflikti ja kansalaisvaikuttaminen – ilmastoliikkeen diskursiiviset strategiat.

Tilaisuus on kaikille avoin. Tervetuloa!

Suoratoistolinkki löytyy Kotikielen Seuran verkkosivulta:
<https://www.kotikielenseura.fi/tapahtumat/>